

บทคัดย่อ

โครงการ “ศึกษาแนวทางทดลองเลี้ยงปลากะพงแบบเหลื่อมเวลา และกระบวนการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงปลากะพง บ้านปลาเจ๊ะมุด หมู่ที่ 5 ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส” มีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเลี้ยงปลากะพงแบบเหลื่อมเวลาเพื่อแก้ปัญหาปลาตาย อันเนื่องจากผลกระทบจากน้ำจืดในฤดูน้ำหลากของชาวบ้านปลาเจ๊ะมุด 2) เพื่อศึกษาแนวทางการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในอาชีพเลี้ยงปลากะพงของชาวบ้านปลาเจ๊ะมุด

กระบวนการวิจัย เริ่มจากการสืบค้นสภาพบริบทพื้นที่ ความเป็นมาในการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง และปัญหาที่เกิดจากการประกอบอาชีพจากการบอกเล่าของชาวบ้าน เพื่อให้ได้ประเด็นปัญหาร่วมที่จะนำมากำหนดเป็นโจทย์วิจัย ทบทวนโจทย์วิจัยร่วมกับศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งนราธิวาส จัดเตรียมกระชังและสถานที่เลี้ยงปลากะพง ถอดบทเรียนในการเลี้ยงปลากะพงของชาวบ้าน ตั้งแต่เรื่องการบุกเบิกอาชีพเลี้ยงปลากะพงในพื้นที่ ลักษณะของกระชังปลาในยุคแรกๆ จนพัฒนากระชังมาสู่ยุคใหม่ การจัดการโรคในปลากะพงด้วยภูมิปัญญาในอดีต ทดลองเลี้ยงปลากะพงในกระชังแบบเหลื่อมเวลา คัดเลือกพันธุ์ปลา จัดทำแพเพื่อการให้อาหารปลา คัดแยกปลากะพงตามขนาด เพื่อป้องกันการกินกันเอง เก็บข้อมูลจำนวนปลากะพงที่รอด ขนาดของปลาที่ได้ วิเคราะห์สาเหตุที่ปลากะพงในบางกระชังมีขนาดเล็กกว่ากระชังอื่น บันทึกผลการจำหน่ายปลาของนักวิจัยแต่ละคน สำนวณสภาพของกระชังเลี้ยงปลากะพงที่ชำรุด วิเคราะห์สาเหตุ และดำเนินการซ่อมแซมโครงสร้างของกระชัง สรุปปัญหาจากการทดลองเลี้ยงปลาในกระชัง ปริมาณที่เลี้ยงได้ รายได้จากการจำหน่าย รูปแบบการวางกระชังในคลองตากใบ การฟื้นฟูทรัพยากรทะเลเพื่อได้ปลาจากการออกทำประมงพื้นบ้านซึ่งจะได้ปลามาเป็นเหยื่อสำหรับเลี้ยงปลาในกระชัง ตลอดจนหาทางเลือกพันธุ์ปลาชนิดอื่นๆ มาทดลองเลี้ยงเพื่อกระจายความเสี่ยง กรณีราคาปลากะพงตกต่ำ จัดโครงการทิ้งซึ่งบริเวณชายฝั่งเลียบทะเล ร่วมกับศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 (จังหวัดสงขลา)

ผลการวิจัย พบว่า อาชีพเลี้ยงปลากะพงในกระชังเริ่มเมื่อ 30 ปีที่แล้ว ผู้ริเริ่มเลี้ยงปลากะพงในกระชังคนแรกๆ คือ นายยะปา มีนา เดิมมีอาชีพหากุ้งโดยใช้อวนลากตามแนวชายฝั่ง แต่ระหว่างการลากอวนก็มักจะมีลูกปลากะพงขนาด 2-3 นิ้ว ติดมาด้วย จึงนำมาทดลองเลี้ยงดู ลองผิดลองถูกหาประสบการณ์ด้วยตนเองเรื่อยมา เมื่อได้ผลดีก็มีคนในพื้นที่เลี้ยงตามๆ กันมา สมัยก่อน กระชังปลาจะทำแบบง่าย ๆ ใช้ไม้สนบ้าง ไม้เสม็ด(กือแล) มาปักเป็นคอก จากนั้นจะนำอวนที่ทำด้วยเชือกเบอร์ 15 หรือเบอร์ 18 มาล้อมเป็นกระชัง เวลานั้นขึ้นน้ำลงก็ต้องหมั่นไปขยับอวนตามระดับน้ำ

การหาพันธุ์ปลากะพงขาวมาเลี้ยงในกระชังสมัยก่อนจะหาตามธรรมชาติ ใช้สวิงช้อนตามแนวป่าจาก ใช้ไฟที่ใช้ถ่านหินแบบเดียวกับที่ชาวบ้านใช้ส่องเวลาไป กรีดยางตอนเช้ามืด มาใช้ส่องหาลูกปลากะพงเวลากลางคืน บางครั้งก็ใช้อวนลากโดยใช้แรงคน ช่วงเวลาที่ออกหาลูกปลากะพงจะอยู่

ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม วงจรชีวิตของปลากะพงจะวางไข่บริเวณปากอ่าว เมื่อไข่ปลากะพงฟักเป็นตัวแล้ว ลูกปลากะพงจะเข้ามาอาศัยอยู่ตามแนวป่าจาก ปลาที่มีเนื้อมาก เหมาะแก่การนำมาใช้เป็นเหยื่อเลี้ยงปลากะพงในกระชังคือ “ปลาลาแย” หรือ “ปลาทุแขก” และต้องหมั่นสังเกตว่าปลากะพงในกระชังโตทันกันหรือไม่ ซึ่งควรจะคัดแยกปลากะพงทุกๆ 3 เดือน ไม่ให้ปลากะพงตัวใหญ่กินปลากะพงตัวเล็ก

โรคที่เกิดขึ้นกับปลากะพงมักจะมากับช่วงน้ำหลาก มาพร้อมกับน้ำจืด ภูมิปัญญาในการรักษาโรคปลาของชาวบ้านจะนำขี้วัวผสมน้ำแล้วเทในกระชัง ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ได้ผลกับปลากัดที่มีผลตามตัว จึงเชื่อว่านำมาใช้กับปลากะพงก็น่าจะได้ผล นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้เปลือกสับปรดมาใส่ในกระชัง โดยเชื่อความความเปรี้ยวของสับปรดน่าจะช่วยให้เหาน้ำหลุดออกจากตัวปลาได้

การทดลองเลี้ยงปลากะพงแบบเหลื่อมเวลาของบ้านปลาเจ๊ะมูดอ ทีมวิจัยได้ลงลูกพันธุ์ปลากะพงขนาด 5 – 6 นิ้ว ที่ได้จากจังหวัดสตูล ต้นทุนการเลี้ยงปลากะพงต่อกระชังหนึ่งช่องต่อการเลี้ยงหนึ่งวงรอบ (ประมาณ 7 เดือน) อยู่ที่ 59,902 บาท จำแนกเป็นค่าอาหารใช้เลี้ยงปลากะพง ร้อยละ 68.45 ค่าลูกพันธุ์ปลากะพงร้อยละ 20.03 ค่าวัสดุอุปกรณ์กระชังร้อยละ 6.21 ค่าจ้างแรงงานร้อยละ 5.26 ค่าไฟฟ้าร้อยละ 0.06 ผลจากการเลี้ยงปลากะพงของทีมวิจัยทั้ง 10 ราย ได้ปริมาณปลากะพงที่ขายได้ 5,782 ตัว มูลค่า 367,296 บาท นำหนักเฉลี่ย 522 กรัม

ปัญหาและอุปสรรค โครงสร้างกระชังผูกพันชำรุดก่อนกำหนด ส่วนของเหล็กที่จับกระชังหัก และโฟม (ทุ่นลอย) เสียหายจากการกัดของปู และมีเพรียงมาเกาะ ปลากะพงตาย ช่วงที่ลงลูกพันธุ์ปลากะพงในช่วงแรก เกิดมีน้ำจะเสียระบายลงในคลอง ทำให้ปลาไม่สามารถปรับตัวกับน้ำได้ อาจมีสาเหตุมาจากการดูแลเอาใจใส่ของทีมวิจัยแต่ละคนเอง โดยก่อนที่จะเข้าสู่ช่วงฤดูมรสุม ปลากะพงในกระชังควรได้รับอาหารเต็มที่ เพื่อให้ปลากะพงแข็งแรงพอที่จะต้านทานกับการเปลี่ยนแปลงของน้ำได้ แต่เมื่อให้อาหารปลากะพงน้อยกว่าปกติ นอกจากปลากะพงจะโตช้าแล้ว ปลาที่เล็กกว่าเกณฑ์ที่ควรจะเป็นจะทนต่อสภาพน้ำที่เปลี่ยนแปลงจากมรสุมได้น้อยกว่า อาหารจะก็นำมาใช้เลี้ยงปลากะพงในกระชังขาดแคลนเมื่อเข้าสู่ช่วงมรสุมที่ประมงพื้นบ้านออกหาปลาไม่ได้

ปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นในปี 2554 คือเหตุการณ์น้ำท่วมในภาคกลาง ซึ่งเป็นแหล่งเลี้ยงปลาและเลี้ยงกุ้ง ทำให้ผู้เลี้ยงส่วนหนึ่งนำปลากะพงมาขายในพื้นที่ภาคใต้เป็นจำนวนมาก ทำให้ปลากะพงของโครงการวิจัยขายได้ยากมากขึ้น ทั้งๆ ที่ช่วงดังกล่าวตรงกับเดือนถือศีลอด (รอมฎอน) และวันฮารีรายอ ซึ่งควรจะจำหน่ายได้ดีสำหรับการนำไปทำอาหารเลี้ยงกันในมือค้าหลังพระอาทิตย์ตกดินไปแล้ว อันเป็นช่วงที่มีกำลังซื้อของผู้บริโภคสูงสุด ราคาปลากะพงในช่วงดังกล่าวขยับราคาสูงถึง กิโลกรัมละ 160-170 บาท (ราคาปกติจะอยู่ที่กิโลกรัมละ 120 -140 บาท) แต่เมื่อมีปลากะพงจากภาคกลางลงมาจำหน่าย ราคาปลากะพงตกลงเหลือกิโลกรัมละ 140 บาท

การจัดการเลี้ยงปลากะพงในกระชังรอบปีถัดไป ต้องการย้ายกระชังหรือจัดรูปแบบการวางกระชังโดยให้มีช่องว่างระหว่างกันเพื่อให้น้ำได้พัดเศษอาหารและตะกอนใต้กระชังอย่างน้อย 1 วา การลงกระชังของแต่ละคนว่าใครได้กระชังช่องไหน โดยให้วิธีการจับฉลาก เพื่อความยุติธรรม และการลงครั้งต่อถึงแม้จะเปลี่ยนรูปแบบการวางกระชังก็ต้องจับฉลากใหม่

ค

กระชังโครงสร้างเล็กที่พิสูจน์แล้วว่าไม่ทนต่อน้ำเค็ม จะปรับเปลี่ยนมาใช้ไม้หลาวชะโอนแทน โดอนจะนำไม้หลาวชะโอนทั้งต้นมาผ่าครึ่ง คว่ำด้านเรียบจากการตัดลงล่าง หางยด้านโค้งของลำต้นขึ้นด้านบน แล้วนำไม้กระดานแผ่นเรียบตอกทับบนด้านโค้งของหลาวชะโอนอีกชั้นหนึ่ง เปลี่ยนท่อนลอยที่เดิมทำจากโฟม มาใช้ถึงขนาด 200 ลิตรแทน เนื่องจากมีความทนทานมากกว่า ราคาไม่ต่างกันมาก

คณะผู้วิจัย

พฤศจิกายน 2554